

(materiał dla uczestników e-kursu)

Wskazania do pracy z uczniami zdolnymi

Uczeń zdolny

Ta grupa uczniów charakteryzuje się wysoką inteligencją. Uczeń zdolny jest twórczy i na ogół ma silną motywację do nauki. Istnieją przynajmniej dwa kryteria rozpoznawania u uczniów wybitnych zdolności:

- psychologiczne, obejmujące stosowanie testów psychologicznych badających poziom inteligencji i zdolności specjalnych,
- pedagogiczne, odwołujące się do osiągnięć ucznia.

Ucznia zdolnego charakteryzuje:

- wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych);
- posiadanie predyspozycji do znaczących osiągnięć w nauce lub działalności społecznie wartościowej;
- wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza,
- wrażliwość – łatwość w dostrzeganiu emocji i ich odbiorze, dostrzeganie cudzych przeżyć, otwartość na doświadczenie, wrażliwość zmysłowa.

Należy respektować potrzeby wynikające z jego szczególnych możliwości intelektualnych i emocjonalnych i stosować zasady pracy pedagogicznej, takie jak obserwacja, indywidualizacja, nieuleganie stereotypom, budowanie prawidłowych relacji z uczniami i wychowanie do sukcesu. Służyć temu może np.:

- indywidualny program i tok nauki,
- wcześniejsze rozpoczynanie nauki szkolnej,
- promocje śródroczne,
- zajęcia pozalekcyjne, w tym koła zainteresowań,
- formy pozaszkolne (młodzieżowe domy kultury, ogniska, uczestniczenie w wybranych zajęciach odbywających się w innej szkole lub uczelni, itp.),

- konkursy, turnieje i olimpiady przedmiotowe,
- innowacje i eksperymenty pedagogiczne,
- stypendia,
- pomoc psychologiczno-pedagogiczna.

Diagnoza uzdolnień

Rozpoznawanie oraz rozwijanie zdolności uczniów gwarantuje ścisła współpraca i uzupełnianie się w działaniach środowiska rodzinnego, szkolnego i pozaszkolnego. Od kilku lat poradnie psychologiczno-pedagogiczne i wielu nauczycieli ma dostęp do **Testu Uzdolnień Wielorakich**, co może ułatwić diagnozowanie takich uzdolnień. Wiele materiałów i test możecie Państwo znaleźć na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji ([Diagnoza i wspomaganie w rozwoju dzieci uzdolnionych – Test Uzdolnień Wielorakich i materiały dydaktyczne](#))

Nauczyciel może podjąć działania rozwijające uzdolnienia uczniów w systemie klasowo-lekcyjnym, poza systemem klasowo-lekcyjnym a także poza szkołą. Na każdym z tych trzech obszarów powinien on stworzyć odpowiednią atmosferę, sprzyjającą zaspokajaniu specjalnych potrzeb edukacyjnych dziecka. Taki korzystny dla ucznia zdolnego klimat wspomaga funkcjonowanie i budowanie relacji w grupie rówieśniczej. Bardzo ważne jest stosowanie przez nauczyciela efektywnych form i metod pracy a także właściwego doboru treści. Nauczyciel powinien wspierać aktywność, wzmacniać wiarę w zdolności a także nauczyć radzić sobie z niepowodzeniami ucznia szczególnie uzdolnionego. Istotne jest także poświęcanie takim uczniom jak najwięcej czasu oraz zapewnienie wsparcia psychologicznego i pedagogicznego. Ponadto konieczne jest przeprowadzanie okresowej ewaluacji postępów ucznia.

W systemie klasowo-lekcyjnym rozwój zdolności ucznia można osiągnąć między innymi poprzez:

- zaangażowanie uczniów zdolnych w prowadzenie lekcji, uczynienie ich asystentami nauczyciela, liderami grupy,
- zlecanie uczniom zdolnym dodatkowego materiału i referowanie go pozostałym uczniom, indywidualizacja prac domowych,
- różnicowanie prac klasowych, przydzielanie dodatkowych prac długoterminowych na okres wakacji, ferii,

- przydzielanie uczniom zdolnym trudniejszych zadań podczas pracy grupowej lub indywidualnej w ramach omawianego zagadnienia,
- różnicowanie nie tylko trudności materiału, ale także z różnicowanie zakresu treści, nauczanie wielopoziomowe,
- stopniowe zwiększanie wymagań zgodnie z możliwościami uczniów,
- indywidualizowanie programów nauczania, opracowanie i realizacja autorskich programów i projektów, najnowszych treści, których nie ma w standardowych programach, eksperymentów i interesujących sposobów prowadzenia zajęć,
- opracowanie indywidualnego planu rozwoju dla ucznia zdolnego razem z nim, ustalenie tematyki, form, terminów realizacji programu,
- udział w pracach badawczych, eksperymentach, projektach, związanych z zainteresowaniami uczniów, inspirowanie uczniów do własnych poszukiwań,
- znajdowania indywidualnych form samodoskonalenia, położenie większego nacisku na myślenie twórcze niż odtwórcze,
- rozszerzanie i pogłębianie materiału o treści z wyższego etapu edukacyjnego i co za tym idzie wcześniejsze zrealizowanie programu danej klasy,
- motywowanie, aktywizowanie uczniów przez nauczyciela,
- przekazanie uczniów słabych pod opiekę zdolnych,
- ocenianie przez nauczyciela nie tylko osiągnięć, ale także zaangażowanie, wkład własnym staranność, współpracę w grupie itp.,
- dostosowanie przez nauczyciela skutecznych metod i form pracy do predyspozycji i uzdolnień.
- przydzielenie uczniowi nauczyciela- tutora (opiekuna).

Metody pracy z uczniem zdolnym

Warto, aby nauczyciel wybierał takie metody i formy pracy, aby były one odpowiednie dla jego własnego profilu inteligencji i profili uczniów, z którymi pracuje. W pracy z uczniami pierwszego i drugiego etapu edukacyjnego należy postawić na wykorzystanie nowoczesnych metod kształcenia, żeby uczniowie mogli zdobywać wiedzę i umiejętności w sposób aktywny i twórczy, działając i

tworząc zgodnie z ich indywidualnym profilem inteligencji. Do aktywnych metod wspierających rozwój uczniów należą znane i chętnie stosowane przez nauczycieli formy pracy między innymi:

Burza mózgów („fabryka pomysłów”, „giełda pomysłów”, „jarmark pomysłów”, „sesja odroczonego wartościowania”) to metoda polegająca na podawaniu różnych skojarzeń, rozwiązań dotyczących jakiegoś zagadnienia. Na etapie zbierania pomysłów zapisuje się wszystkie pomysły (nawet najbardziej absurdalne) i nie poddaje się ich wartościowaniu. Kolejny etap to analiza pomysłów, która pozwala na wyłonienie w toku wspólnej dyskusji najlepszego rozwiązania.

Dywanik pomysłów – metoda polegająca na prowadzeniu dyskusji w grupach. Dyskusja ma przebieg pięciofazowy: rozpoznanie problemu, propozycja rozwiązań problemu, deklaracja intencji, ewaluacja oraz podsumowanie. Efekty dyskusji są spisywane na paskach papieru, które są układane w dywanik ukazujący wiele możliwych rozwiązań. Wizualizacja, podczas której tworzony jest plakat z pomysłami rozwiązania określonego problemu (tzw. dywanik) to bardzo istotny etap metody.

Metoda projektów edukacyjnych. Podstawowym sposobem organizacji pracy uczniów w metodzie projektów jest stworzenie grup, w których realizowane są małe lub duże zadania. Najważniejsze cele tej metody to: kształtowanie umiejętności planowania i organizowania pracy, zbierania i selekcjonowania informacji, rozwiązywania problemów oraz umiejętności pracy w grupie, podejmowania decyzji, oceniania i dobrego komunikowania się. Uczniowie w trakcie realizacji projektu mają możliwość rozwijania swoich dominujących inteligencji i nabywania wielu ważnych kompetencji.

Mapa pojęciowa zwana też „mapą myśli” lub „mapą pamięci”. Polega na wizualnym opracowaniu jakiegoś zagadnienia (np. definiowanie pojęć, planowanie pracy) z wykorzystaniem rysunków, symboli, wycinków, krótkich słów, zwrotów i haseł. W metodzie tej bardzo ważne jest tworzenie skojarzeń.

Kula śniegowa, zwana też „dyskusją piramidową”, to metoda wykorzystywana najczęściej do definiowania pojęć. Uczniowie najpierw samodzielnie pracują nad problemem, następnie w parach, czwórkach, ósemkach itd. Pozwala ona uczniom najpierw sprecyzować, a następnie przedstawić własne zdanie.

Kreatywne pisanie to różnorodne ćwiczenia i zabawy rozwijające sztukę pisania, może to być zmiana zakończenia książki, opis świata w przyszłości, pisanie tekstów z określoną liczbą słów, tekstów reklamowych, interpretacji metafor, listów do bohatera, tworzenie definicji dziwnych słów, wymyślanie legend itp.

Kreatywne mówienie to różnorodne ćwiczenia i zabawy rozwijające ekspresję werbalną, świadome mówienie oraz sprawność warsztatową, które pozwalają określić rolę i moc słów. Polega to na przygotowywaniu pomysłowych przemówień, parodiowaniu, prowadzeniu rozmów z zastosowaniem różnorodnych utrudnień.

Kreatywne działanie – akcje, happeningi, czyli różnorodne działania niestandardowe, które mogą być planowane na jedno zajęcia, na cały dzień lub tydzień. Mogą to być zajęcia jednorazowe lub powtarzane cyklicznie. Mogą dotyczyć uczniów jednej klasy, kilku klas lub całej szkoły. Mogą być realizowane spontanicznie, ale najczęściej wymagają jednak odpowiedniego przygotowania i wyłonienia grupy organizatorów.

Zabawa na hasło to metoda polegająca na zdobywaniu informacji i wykonywaniu określonych zadań, innych dla każdej grupy uczniów, a następnie prezentacja uzyskanych efektów.

Piramida priorytetów to metoda polegająca na układaniu listy priorytetów (minimum trzech) według ustalonych kryteriów, np. ważności, kolejności.

Inscenizacja polega na odtworzeniu wydarzeń opisywanych w lekturze, tekstach czytanek, scenariuszach napisanych przez nauczyciela lub samych uczniów. Integruje i rozwija wyobraźnię.

Odgrywanie ról to metoda, która pozwala lepiej zrozumieć własne zachowanie, intencje czy priorytetowe wartości. Umożliwia ona uczenie się przez udział w sytuacjach wyobrażonych; pozwala lepiej poznać świat widziany i odczuwany z perspektywy drugiej osoby.

Drama angażuje ruch i gest, mowę, myśli i emocje. Rola pedagoga ogranicza się do inspirowania treści improwizacji oraz dyskretnej i życzliwej pomocy w budowaniu przez uczniów poczucia własnej odrębności.

Uczenie się poprzez nauczanie (Lernen durch Lehren – LdL) to metoda prowadzenia zajęć, w której rolę nauczyciela przejmują uczniowie. Prowadzący uczeń ustala z nauczycielem tematykę zajęć, samodzielnie (lub we współpracy z innym uczniem) przygotowuje część zajęć i materiały potrzebne do ich realizacji. Zadaniem ucznia jest takie zorganizowanie zajęć, aby uczniowie byli aktywnymi uczestnikami zajęć, a nie tylko biernymi słuchaczami. Jest to metoda zorientowana na działanie, szczególnie polecana dla uczniów zdolnych.

Metoda – Flipped Classroom (odwrócona szkoła, strategia wyprzedzająca) zakłada odwrócenie tradycyjnego modelu przekazywania wiedzy na lekcji i utrwalania jej w domu. Uczniowie przygotowują się do lekcji w domu, zapoznają się z materiałami udostępnianymi przez nauczyciela.

Umożliwia to aktywną pracę uczniów na lekcji, działanie i wykorzystywanie wiedzy w sytuacjach praktycznych. Metodę tę można wykorzystywać na wiele różnych sposobów.

Uczniowskie pytania stanowią podstawową strategię nie tylko uczenia się, ale także myślenia i skojarzenia. „Pytania stawiane przez uczniów są jedną z najważniejszych strategii konstruowania ich osobistej wiedzy. Są wyrazem ciekawości poznawczej, wskazują na trudności w rozumieniu otoczenia, a ich celem jest odślanianie sensów i znaczeń rzeczywistości. Są werbalizowaniem tego, co uczeń wie na dany temat, a czego jeszcze chciałby się dowiedzieć”.

Zabawa w skojarzenia – osoba prowadząca wypowiada jakieś słowo i prosi, aby następna osoba podała nowe słowo, które skojarzyło się jej po usłyszeniu pierwszego. Kolejna osoba podaje skojarzenie do drugiego słowa, następnie do trzeciego itd.

Niezwykłe zastosowania – osoba prowadząca podaje nazwę jakiegoś przedmiotu i prosi, aby uczniowie wymyślili jakieś niezwykle i nietypowe sposoby zastosowania tego przedmiotu.

Niezwykłe historie – osoba prowadząca rozpoczyna tworzenie opowiadania lub bajki. Uczniowie dopowiadają kolejne zdania, tworząc historię zupełnie nieprzewidywalną.

Przykładowe techniki pracy z uczniem zdolnym:

- Technika tzw. ośrodków tematycznych – polega na uchwyceniu pewnych związków otaczającej rzeczywistości i na wykazaniu korelacji rzeczy i zjawisk.
- Wspólne rozwiązywanie zadań tekstowych – metoda mająca duży wpływ na rozwój uczniów zdolnych. Uczniowie zdolni otrzymują trudniejsze zadania.
- Samodzielne układanie zadań na z góry określoną trudność – uczniowie zdolni zdobywają się na układanie zadań oryginalnych i ciekawych, wymagających głębszego zastanowienia się.

Programy rozwijające krytyczne myślenie

- Modele samodzielnego uczenia się pod własnym kierunkiem – celem tego modelu jest podwyższenie umiejętności samodzielnego uczenia się u każdego dziecka.
- Kształcenie uzdolnień wspomagane komputerowo.

Proponowane formy organizacyjne podczas zajęć:

- indywidualna – pozwala na realizację indywidualnie dobranych zadań, dopasowanych do poziomu i oczekiwań ucznia,
- grupowa – dzięki niej uczeń tworzy więzi społeczne, uczy się negocjacji,

- zbiorowa – jest to forma najrzadziej preferowana podczas pracy z uczniem szczególnie uzdolnionym, należy unikać jej w nadmiarze.

Rozwój ucznia poza systemem klasowo-lekcyjnym można osiągnąć między innymi poprzez:

- zachęcanie ucznia do korzystania z zajęć pozalekcyjnych, kół i obozów naukowych w celu rozwijania aktywności poznawczej, gdzie uczniowie grupowani są według poziomu i rodzaju zdolności,
- udział w organizacjach dziecięcych, pracach w młodzieżowych domach kultury, nauka języków obcych,
- seminaria, konferencje, prowadzone we współpracy z uczelniami wyższymi,
- udział w konkursach, zawodach, turniejach, kursach i warsztatach oraz projektów dla uczniów zdolnych (np. stypendialnych),
- udział w pracach badawczych, naukowych, realizacja projektów we współpracy z innymi,
- wykorzystywanie dla ucznia zdolnego najnowszych technologii informacyjnych np. e-learning jako metodę wspomagającą samokształcenie,
- popularyzowanie dorobku uczniów poprzez wystawy, dyplomy, publikacje itp.
- zajęcia na wyższej uczelni, udział w kołach naukowych,
- wolontariat,
- korzystanie z wiedzy ekspertów spoza szkoły, np. nauczycielami z innych szkół, specjalistów, instruktorów, współpraca z opiekunami uczniów zdolnych,
- współpraca z innymi szkołami i placówkami wspierającymi edukację np. ośrodki twórczości, centra nauki, organizacje pozarządowe,
- uczestniczenie w zajęciach instytucji kulturalno-oświatowych,
- udział w olimpiadach przedmiotowych, konkursach pozaszkolnych, festiwalach,
- korzystanie z oferty specjalistycznych centrów wspierania zdolności w kraju i za granicą, inne szkoły, np. artystyczne, muzyczne, nauka w ramach międzynarodowych wymian młodzieży,
- udział w spotkaniach z ludźmi sukcesu, pasjonatami,

- uczestnictwo w wydarzeniach pozaszkolnych, takich jak: seminaria, spotkania, wystawy, koncerty, warsztaty, obozy, kółka zainteresowań, przedstawienia.

Literatura

1. Braun M., Mach M. *„Jak pracować ze zdolnymi? Poradnik dla nauczycieli i rodziców”* Warszawa ORE
2. Fechner-Sędzicka I., *„Model pracy z uczniem zdolnym w szkole podstawowej. Jak praktycznie i systemowo zorganizować edukację uczniów zdolnych na poziomie szkoły podstawowej?”* Warszawa ORE